

Ольга ЖАК, Лілія ДУБЕНСЬКА

ЯРОСЛАВ КАЛИЧАК

У липні 2022 року відзначив свій 75-літній ювілей дійсний член Наукового товариства імені Шевченка та голова хімічної комісії НТШ, багаторічний декан (1990-2019) хімічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, доктор хімічних наук, професор, член Комітету кристалографів України і Міжнародної спілки кристалографів, Заслужений діяч науки і техніки України, Заслужений професор Львівського національного університету Ярослав Михайлович Каличак.

Народився Ярослав Каличак 1947 р. у с. Черляни Городоцького району Львівської області. Шкільну освіту Ярослав здобував спочатку в початковій школі с. Черляни (1954–1958), згодом навчався у восьмирічній школі с. Мавковичі (1958–1961), а 1961 року перейшов до восьмого класу Городоцької середньої школи № 2, 11-й клас якої закінчив у 1965 р. Ще в шкільні роки Ярослав зацікавився точними і природничими науками. Здібний та наполегливий у навчанні юнак неодноразово був переможцем районних та призером обласних олімпіад школярів з хімії, фізики і математики, а в 1964 р., виборовши перемогу в обласній олімпіаді з хімії серед учнів десятих класів, був учасником республіканської олімпіади.

Наступного 1965 року, після закінчення одинадцятого класу середньої школи, Ярослав Каличак успішно складає вступні іспити і стає студентом першого курсу хімічного факультету Львівського державного університету імені Івана Франка, який закінчує 1970 р., отримавши кваліфікацію «Хімік. Викладач хімії». Ще зі студентської лави він починає цікавитися питаннями синтезу нових інтерметалевих сполук та вивчення їхньої кристалічної структури, активно працює в науковому гуртку кафедри неорганічної хімії. Результатом цих досліджень стала перша наукова стаття у співавторстві з доцентом кафедри неорганічної хімії Бодак О.І., яка вийшла друком 1969 р.

Після завершення навчання Ярослав Каличак не покидає стін alma mater, а за скеруванням Міністерства вищої освіти залишається працювати на кафедрі неорганічної хімії Львівського державного університету імені Івана Франка, розпочавши свій професійний шлях з посади старшого лаборанта кафедри (1970–1972), згодом інженера (1972–1973) та молодшого наукового співробітника проблемної лабораторії росту і дослідження властивостей кристалів (1973–1975).

Упродовж 1972–1976 рр. навчався в аспірантурі (без відриву від виробництва) кафедри неорганічної хімії і 1977 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата хімічних наук зі спеціальності «неорганічна хімія» на тему «Дослідження потрійних систем $\text{Ce-Mn-}\{\text{Fe, Co, Ni, Cu}\}$ та інших споріднених систем (фазові рівноваги і кристалічні структури)», науковими керівниками цієї праці були визнані фахівці в галузі кристалохімії інтерметалідів професор Гладишевський Є.І. та доцент Бодак О.І.

Викладацькою діяльністю Ярослав Михайлович починає займатися з 1975 р., обійнявши посаду асистента, а з 1980 р. – доцента кафедри неорганічної хімії. З 2004 року – професор кафедри неорганічної хімії, а з 2005 до 2015 рр. – завідувач кафедри аналітичної хімії Львівського національного університету імені Івана Франка. Вчене звання доцента отримав 1982 р., а вчене звання професора – 2005 р. Упродовж цих років Ярослав Михайлович викладав і продовжує викладати низку загальних та спеціальних навчальних дисциплін, зокрема: «Загальна хімія», «Неорганічна хімія», «Сучасні проблеми хімії», «Металознавство», «Рентгенівські методи аналізу» та інші для студентів хімічного, біологічного та геологічного факультетів Львівського університету. За сумлінну педагогічну працю Ярослав Каличак був неодноразово нагороджений почесним знаком “Відмінник освіти України” (1992, 1996, 1997).

З 1990 р. і аж до весни 2019 р. Ярослав Михайлович Каличак – незмінний та успішний декан хімічного факультету. Обрання на посаду декана збіглося у часі з бурхливими змінами у нашій державі: здобуття і становлення незалежності України, революції 2004 і 2014 рр., постійне і не завжди ґрунтовно продумане реформування в освіті, суттєве зменшення державного фінансування наукових досліджень. Проте й у такі нелегкі для освітан та науковців часи Ярослав Михайлович зумів зберегти науковий і викладацький потенціал факультету, забезпечити стабільний набір абітурієнтів на перший курс навчання, залучити кошти на придбання нового унікального обладнання, для ремонту аудиторій і лабораторій та благоустрою подвір'я хімічного факультету, виявивши непересічний талант не лише викладача і науковця, але й доброго адміністратора і господарника.

Починаючи з 1990 року Ярослав Каличак бере активну участь в роботі хімічної комісії НТШ. Важливою частиною роботи Ярослава Каличака була організація та проведення засідань хімічної комісії НТШ за участю студентів факультету.

Активна участь студентської молоді в роботі хімічної комісії НТШ дозволяє залучати до роботи молодих перспективних науковців.

Незважаючи на значний обсяг адміністративної та викладацької роботи, Ярослав Михайлович створив і розвинув напрям із дослідження інтерметалідів індію з перехідними та рідкісноземельними металами, у якому світовий пріоритет належить Україні. У 2004 році він здобуває науковий ступінь доктора хімічних наук за роботу «Металохімія сполук індію з рідкісноземельними та перехідними металами», у якій виявлено головні закономірності взаємодії металів у потрійних системах індію з рідкісноземельними та перехідними металами (досліджено понад 50 систем), проаналізовано особливості кристалічної структури сполук, їх генезис та взаємозв'язки.

У співавторстві ним досліджено близько 100 потрійних систем, у яких вперше виявлено існування понад 600 багатокомпонентних сполук, для значної частини з них вивчено кристалічну структуру та фізичні властивості. У науковому доробку Ярослава Каличака понад 490 наукових статей і дванадцять навчально-методичних видань, з яких три з грифом Міністерства освіти і науки України, та п'ять авторських свідоцтв на винаходи. Понад 150 наукових статей опубліковано у міжнародних виданнях, з них 80 публікацій у журналах I та II квартилів відповідно до класифікації SCImago Journal and Country Rank або Journal Citation Reports. Серед видань, в яких опубліковано основні результати наукових досліджень професора Ярослава Каличака, такі визнані у науковому співтоваристві міжнародні журнали, як «Journal of Solid State Chemistry», «Journal of Alloys and Compounds», «Solid State Sciences», «Zeitschrift für anorganische und allgemeine Chemie», «Journal of Physics and Chemistry of Solids», «Intermetallics», «Journal of Magnetism and Magnetic Materials» та низка інших. У 2005 році у видавництві Elsevier вийшла друком оглядова монографічна стаття «Rare Earth – Transition Metal – Indides» (у співавторстві) в складі багатотомного видання «Handbook on the Physics and Chemistry of Rare Earth». Індекс Гірша, який засвідчує високу цитованість наукових праць професора Ярослава Каличака, за даними наукометричної бази Scopus становить 20.

Звичайно, що такі наукові здобутки були б неможливими без широкої співпраці з науковцями низки закордонних наукових установ, нові контакти і нові розробки були також результатом наукових стажувань Ярослава Каличака у Центрі наукових досліджень м. Гренобль (Франція), Віденському університеті, Віденському технічному університеті (Австрія), Вестфальському університеті (Німеччина), Вроцлавському, Познанському та Люблінському університетах (Польща).

Професор Я. М. Каличак постійно працює з аспірантами і студентами, залучаючи талановиту молодь до наукових досліджень. Під його керівництвом захищено 12 кандидатських дисертацій в галузі неорганічної хімії та кристалохімії, а 30 червня 2022 року захищено дисертаційну роботу на ступінь доктора філософії Наталією Гулай на тему “Crystal structure and physical properties of rare earth-transition metal-indides”. Цю роботу виконано на факультеті математики і природничих наук Вестфальського університету (м. Мюнстер, Німеччина), Ярослав Михайлович був співкерівником разом з професором цього університету Р. Пьоттгеном (Prof. Dr. R. Pöttgen).

Професор Я. М. Каличак тривалий час керує держбюджетною тематикою на кафедрі аналітичної хімії, активно працює в редколегіях наукових журналів, зокрема, є заступником голови редколегії «Вісника ЛНУ. Серія хімічна» та

науковим редактором міжнародного журналу “Chemistry of Metals and Alloys – Хімія металів і сплавів”.

Ярослав Михайлович – один з ініціаторів проведення і голова оргкомітету 16 наукових конференцій «Львівські хімічні читання» (з 1991 р.), постійний член оргкомітету Міжнародних конференцій з кристалохімії інтерметалічних сполук, Міжнародних семінарів з фізики і хімії твердого тіла, Міжнародних симпозіумів «Теоретичні і експериментальні дослідження міжфазних явищ та їх технологічне застосування» тощо.

Професор Я. М. Каличак тривалий час входив до складу науково-методичної ради з хімії Міністерства освіти і науки України, експертної ради з природничих та математичних наук Державної акредитаційної комісії, наукової Ради з аналітичної хімії НАН України. Протягом 2013–2021 р.р. – голова спеціалізованої Вченої Ради із захисту робіт на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата хімічних наук у Львівському національному університеті імені Івана Франка.

Велику увагу професор Каличак Я.М. завжди приділяв викладацькій діяльності, роботі з студентською та учнівською молоддю, впродовж двадцяти п'яти років очолював оргкомітети Обласної олімпіади школярів з хімії, оргкомітети конкурсів Львівської обласної Малої академії наук, був заступником голови оргкомітету IV етапу Всеукраїнської олімпіади школярів (1996, 2015 р.р.), а також працював співголовою оргкомітету студентської олімпіади з хімії (2014–2018 р.р.).

У 2008 р. у складі колективу співавторів за цикл праць «Інтерметаліди, гідриди і оксиди як основа енергоощадних матеріалів» Ярослав Михайлович Каличак став лауреатом Державної премії України в галузі науки і техніки, а через вісім років, 2016 р., отримав одразу дві високі нагороди – удостоєний звань Заслуженого діяча науки і техніки України та Заслуженого професора Львівського університету імені Івана Франка.

Вельмишановний Ярославе Михайловичу! Прийміть щирі, сповнені поваги вітання з нагоди Вашого ювілею!

Бажаємо, щоб Ваша висока професійність, компетентність, ініціативність, відданість справі і надалі сприяли розвитку хімічної науки. Від щирого серця зичимо, аби всі Ваші досягнення були непідвладні плинові часу.

Ваш життєвий шлях – шлях великої натхненної праці, приклад самовідданого служіння науці та освіті. Ваша розважливість, доброзичливість, відкритість і людяність викликають почуття глибокої поваги у колег та студентів.

Хай доля шле добро і щастя, міцне здоров'я та достаток, нехай оминають Вас тривоги, а віра, надія і любов будуть вірними супутниками на Вашому життєвому шляху. Нехай тепло та затишок родинної оселі надійно захищають Вас від життєвих негараздів.